

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת פרשת כי תבוא, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון קד), והוא אוצר בלום מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש בהרלוי"צ זצוקללה"ה נבג"מ זיע"א.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ובאיזהו מקומן אף עברו עריכה קלה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן העניינים), שם נתבאר הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה מפיו של משיח, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

יוצא לאור על ידי
מכון אור החסידות

845 Eastern Parkway, Brooklyn, NY 11213
(718) 732-9017/8

נדפס באדיבות

The Print House
538 Johnson ave. Brooklyn, NY 11237
(718) 628-6700

תוכן העניינים

מקרא אני דורש

ביאור דעת הספרי דהחיוב בביכורים החל מיד בכניסת בני ישראל לארץ ; מבאר שתיכף בהכניסה התאפשרה הבאת הביכורים מחלק בני יתרו, שקבלו חלקם ביריחו קודם כיבוש וחלוקת כל הארץ.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק לד עמ' 145 ואילך)

יינה של תורה

בזמן החיוב בביכורים בעת שנכנסו לארץ נחלקו הבבלי והספרי אי הוי מיד כשנכנסו או רק לאחר כיבוש וחילוק ; מבאר ב' הדעות בעבודת האדם את השי"ת, ד"אלו ואלו דברי אלקים חיים".

(ע"פ לקוטי שיחות חלק לד עמ' 145 ואילך)

חירושי סגיות

יביא דברי הגמרא והרמב"ם ע"ד החיוב חדש לנהוג בדרכי ה', והקושיא דלכאור' הוא חיוב כולל מכמה מצוות ולא נתחדש בו דבר ; יכריח דא"א לומר שבזה נתחדש חיוב במידות שבלב לבד ; יחדש שגדר החיוב הוא על הכוונה המחוייבת בכל המצוות דגמ"ח, ויביא הנפקותא מזה.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק לד עמ' 153 ואילך)

הוספה — דרכי החסידות

אגרת קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ מליובאוויטש בעניני עבודת חודש אלול — חודש הרחמים והסליחות.

(אגרות קודש חלק ג ע' תפד-תפז)

מקרא אני דורש

החיוב בביכורים – אימתי?

ביאור דעת הספרי דהחיוב בביכורים החל מיד בכניסת בני ישראל לארץ; מבאר שתיכף בהכניסה התאפשרה הבאת הביכורים מחלק בני יתרו, שקבלו חלקם ביריחו קודם כיבוש וחלוקת כל הארץ

א. הפסוק בריש פרשתנו "והי' כי תבוא אל הארץ" נדרש בספרי "אין והי' אלא מיד", ובפשטות כוונת הדברים היא שמיד כבוא בני ישראל לארץ יתחייבו במצוות ביכורים, בה עוסקת פרשה זו.

וכבר תמהו בזה המפרשים, שהרי מפורש בהמשך הכתוב "וירשתה וישבת בה", היינו שכל החיוב במצוות ביכורים מתחיל רק לאחר ירושת הארץ והישיבה בה, כפי שאכן מביא רש"י על אתר מדברי הגמ' (קידושין לו, ב) שלא נתחייבו ישראל בביכורים עד לאחר ירושה וישיבה.

ב. יש המפרשים (תולדות אדם על הספרי ועוד), שכוונת הספרי באומרו שהחיוב הוא "מיד", אינה בקשר למצוות הביכורים, אלא בשורה שהתבשרו בני ישראל, שיכנסו לארץ "מיד". היינו שהכתוב משרם שיכנסו לארץ בקרוב, ולאחרי ירושת הארץ ויישובה, יתחייבו בביכורים.

אך פירוש זה צ"ע לכאורה, שהרי כתוב זה נאמר בסוף הארבעים שנה לשהותם במדבר אחר גזירת המרגלים, והם הרי ידעו שהגזירה היא רק לארבעים שנה, ושמיד לאחר מכן יכנסו לארץ, ומה היא הבשורה בכך שיכנסו לארץ מיד.

ג. ויש לבאר בזה:

במה שתולה הכתוב את החיוב בביכורים דווקא לאחר ירושה וישיבה, יש לפרש בשני אופנים. אפשר לומר כפי ההבנה הפשוטה, שרק לאחר ארבע עשרה שנה של כיבוש וחלוקת כל הארץ נתחייבו ישראל במצוה זו. אך גם ניתן לפרש שלא הי' צורך להמתין לאורך שנים אלו, אלא כל יחיד ויחיד מיד כשקיבל את חלקו נתחייב להעלות ביכורים לכהן, גם אם ישנם עדיין מבני ישראל שלא קבלו חלקם.

ולפי זה יש לבאר בכוונת הספרי במה שכתב "אין והי' אלא מיד", שלדעתו בא הכתוב לחדש, ששונה מצות ביכורים משאר המצוות התלויות בארץ, שאין חיובה מתחיל בסיום י"ד שנות כיבוש וחילוק הארץ דכל ישראל אלא כל אחד מתחייב בה מיד לאחר שכבש את חלקו.

ד. אלא שעדיין אין זה ביאור מספיק ליישב את לשון הספרי אין "והי' אלא מיד", שממנו משמע שמיד בבואם לארץ נתחייבו בביכורים. ואילו לפי הביאור הנ"ל שהחיוב חל על כל אחד מיד כשמכיר את חלקו, הרי שהראשון שמתחייב במצוה צריך להמתין לפחות שבע שנים מרגע שנכנסו לארץ, דהרי הכיבוש נמשך שבע שנים, שרק לאחריהם ניתן לכל אחד להכיר מקומו.

ויש לומר בזה:

במה שנתבאר ששונה מצוות ביכורים בכך שתלויה בכיבוש של כל יחיד ויחיד, אין זה רק חילוק בין דין חובת יחיד לחובת ציבור, אלא מיוחדת מצוה זו בעצם גדר התנאי של ירושה וישיבה הנאמר בה, כדלקמן.

ברוב המצוות התלויות בארץ חלות החיוב אכן תלויה בכיבוש הארץ ובחלוקתה, וזה יכול להיות מכמה וכמה סיבות, כמו למשל שעד חלוקת הארץ לכולם חסר בשלימות קדושתה, או שהחיוב על מצוות התלויות בארץ תלוי בקנין כולה. משא"כ החלות של מצות ביכורים תלויה בעצם הביאה לארץ ללא כל קשר למצב הבעלות עליה. ורק, שכיון שהביכורים צריכים להיות מפירות שגדלו בשדה השייכת לו ונמצאת ברשותו, כפי שאומר הבעה"ב במקרא ביכורים "ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה'" – הרי שעניין זה מונע את מציאותה של מצוה זו קודם שבע שנות הכיבוש, אך מצד המצוה כשלעצמה היא אכן ברת תוקף כבר מרגע הכניסה לארץ ישראל.

ה. ויתר על כן יש לומר, שלשיטת הספרי היתה אפשרות לקיים מצות ביכורים מיד כשנכנסו לארץ, על אף שישנו צורך להביא דוקא פירות שגדלו בשדה שלו.

דהנה איתא בספרי (בהעלותך י, לב) שמשעה הבטיח ליתרו את דושנה של יריחו "והיו (בני יתרו) אוכלים אותו ארבע מאות שנה וארבעים שנה", כמספר השנים מכניסת ישראל לארץ

לקראת שבת

ז

עד בנין בית הבחירה. נמצא, שדושנה של יריחו (שהובטח לבני ישראל, והם היטיבו עם יתרו ונתנוהו לבניו מיד בכניסתם לארץ בכיבוש יריחו), לא נחלק בגורל (כשאר שטחי הארץ), אלא מלכתחילה כבר בעת הכיבוש, היתה חלק מבורר לבני יתרו.

וממילא, לשיטת הש"ס שאין חייבים בביכורים עד לאחר י"ד שנה דכיבוש וחילוק, כיון שצריך לקנות את כולה – הרי שגם ביריחו יהיו פטורים כל אותם שנים. לעומת זאת, לפי המבואר לעיל בדעת הספרי שהחיוב תלוי בעצם הכניסה לארץ, מסתבר שבני יתרו שקבלו את יריחו נתחייבו בביכורים תכף כשכבשו ונתיישבו שם.

יינה של תורה

ב' אופני הודאה

בזמן החיוב בביכורים בעת שנכנסו לארץ נחלקו הבבלי והספרי אי הוי מיד כשנכנסו או רק לאחר כיבוש וחילוק; מבאר ב' הדעות בעבודת האדם את השי"ת, ד"אלו ואלו דברי אלקים חיים"

א. בענין זמן חיוב בני"י בביכורים בעת שנכנסו לארץ, מצינו פלוגתא בין הבבלי להספרי. בגמ' (קידושין לו, ב) דרשו מן הכתוב (ריש פרשתנו) "וירשתה וישבת בה", דהחיוב בביכורים הי' רק לאחרי ירושה וישיבה – לאחרי י"ד שנה שכבשו וחילקו. אבל בספרי (ריש פרשתנו) דרשו מן הכתוב "והי' כי תבוא אל הארץ" – "אינן והי' אלא מיד", היינו, שחיוב הביכורים הי' מיד בכניסתם לארץ. (וראה לעיל במדור 'מקרא אני דורש' ביאור ויישוב דברי הספרי).

והנה, כלל אמרו חז"ל (עירובין יג, ב) בנוגע לפלוגתות שבתורה, ש"אלו ואלו דברי אלקים חיים". ונתבאר כמה פעמים הכוונה בזה, שלא זו בלבד שכל הדעות הן חלק מתורתנו בנוגע ללימודן, אלא עוד זאת, שיש לכל דעה מקום בהנהגת האדם בפועל. כי זה שנפסקה ההלכה כדעה אחת הוא בנוגע להנהגה במעשה כפשוטו, אבל בנוגע לרוחניות המצות, יש מקום לכל הדעות.

וכן הוא בנדו"ד, ששתי הדעות שבמצות ביכורים – אם חיובה התחיל רק לאחרי י"ד שנה של כיבוש וחילוק, או "מיד" כבואם לארץ – יש בהם תוכן ותורה – הוראה בהנהגת האדם ופעולותיו, וכדלהלן.

לקראת שבת

ט

ב. הביאור בזה:

תוכנה של מצות ביכורים הוא – שבח והודאה של מביא הביכורים להקב"ה על הטובות שנעשו עמו – "ויציאנו ה' ממצרים גו' ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת גו'". ועפ"ז י"ל, ששתי הדעות בהתחלת זמן חיוב ביכורים, הן ע"ד שני אופני הודאה להקב"ה שצ"ל בכל יום ויום:

(א) ההודאה מיד בתחילת היום, ד"מיד שניעור" האדם משנתו (עוד קודם נטילת ידיים) אומר "מודה אני לפניך שהחזרת בי נשמתי כו'".

(ב) ההודאה בעת התפילה – החל מההודאה בתחילת התפילה – "הודו לה' קראו בשמו כו'", ואח"כ כמה פעמים בהמשך התפילה, וכן בתפילת העמידה – "מודים אנחנו לך".

והם שני אופנים בענין ההודאה:

ההודאה הראשונה, דהיא תיכף שניעור האדם משנתו, אינה באה ע"י התבוננות ומסקנא שכלית בגודל ועוצם הטובה שנעשה עמו בהחזרת נשמתו – שהרי אך זה עתה נתעורר משנתו, ואף לא נטל את ידיו (ובפרט שלכתחילה אין לאדם להרהר בד"ת בעודו מושכב על מיטתו קודם נט"י כו'), ואינו שייך עדיין להתבוננות שכלית – אלא הודאה זו היא בעיקר תוצאה מהאמונה הפשוטה הנטועה בלב כל ישראל, שבאמונתו הטהורה הוא מכיר, דזה שהוא נייעור משנתו בכל יום זהו מפני שהקב"ה בעצמו מחזיר לו נשמתו.

משא"כ ההודאה בעת התפילה, היא הודאה הבאה על ידי התבוננות שכלית כו'. וכפסק המשנה והשו"ע (או"ח סצ"ח ס"א) שקודם התפילה חייב האדם להתבונן "ויחשוב מרוממות הא-ל ית' ובשפלות האדם" – שכתוצאה מזה הרי הוא מודה לה'.

ג. וזהו החילוק בין שתי הדיעות הנ"ל (בחיוב ביכורים מה"ת):

לדעת הספרי ד"אין והי' אלא מיד" – ההודאה דביכורים היא ע"ד ההודאה ד"מודה אני", שאומרים "מיד כשניעור משנתו", וכן ההודאה דביכורים צ"ל "מיד" בכניסת ישראל לארץ;

משא"כ לדעת הש"ס כו' שלא נתחייבו בביכורים עד לאחר י"ד שנה של כיבוש וחילוק, ההודאה דביכורים היא ע"ד ההודאה בהמשך התפילה – לאחר כל עניני ההתבוננות בעת התפילה ולפני, שאז ההודאה לה' היא מתוך הכרה עמוקה בחסדיו ית', והרי היא בתכלית השלמות – ועד"ז בביכורים, שדוקא לאחר גמר הכיבוש והחלוקה של כל הארץ, הרי ההודאה לה' על נתינת הארץ כו' היא בפירות שהם בתכלית השבח, מצב דתכלית השלמות.

חידושי סוגיות

החידוש שבחיוב "והלכת בדרכיו" יותר מגמ"ח

יביא דברי הגמרא והרמב"ם ע"ד החיוב חדש לנהוג בדרכי ה', והקושיא דלכאו' הוא חיוב כולל מכמה מצוות ולא נתחדש בו דבר; יכריח דא"א לומר שבזה נתחדש חיוב במידות שבלב לבד; יחדש שגדר החיוב הוא על הכוונה המחוייבת בכל המצוות דגמ"ח, ויביא הנפקותא מזה

"והלכת בדרכיו"

(פרשתנו כה, ט)

א.

דין "והלכת בדרכיו", ותשובת ר"א בן הרמב"ם דודאי אינו חיוב כולל לבד

בגמרא סוטה (יד, א) מצינו חיוב כללי הכולל כמה ממצוות שכבר נצטוונו: "מאי דכתיב (פ' ראה יג, ה) אחרי ה' אלקיכם תלכו, וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה והלא כבר נאמר כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא, אלא להלך אחר מידותיו של הקב"ה מה הוא מלביש ערומים כו' אף אתה הלבש ערומים, הקב"ה ביקר חולים כו' אף אתה בקר חולים, הקב"ה ניהם אבלים כו' אף אתה ניהם אבלים, הקב"ה קבר מתים כו' אף אתה קבור מתים". ובפשטות נראה, דבחיוב זה לא נתחדש מאומה ואינו מצוה בפ"ע, דהא נכללו בו רק מן המצוות שכבר מחוייבים בהם מדין גמ"ח וכו'.

אמנם, הרמב"ם הביאו לחיוב זה בספר המצוות שלו, בתור מצוה מחודשת בפ"ע: "מצוה ח, היא שצונו להדמות בו יתעלה כפי היכולת והוא אמרו (פרשתנו כה, ט) והלכת בדרכיו. וכבר

לקראת שבת

יא

נכפל זה הציווי ואמר (עקב יא, כב¹) ללכת בכל דרכיו, ובא בפירוש (ספרי עה"פ בשינוי לשון) מה הקב"ה נקרא חנון אף אתה הי' חנון מה הקב"ה נקרא רחום אף אתה הי' רחום מה הקב"ה נקרא חסיד אף אתה הי' חסיד [ו(ז) לשון ספרי²]. וכבר נכפל זה הענין בלשון אחר ואמר (פ' ראה שם) אחרי ה' [אלקיכם²] תלכו ובא בפירוש (סוטה שם) שרצה לומר ההדמות בפעולותיו הטובות והמדות הנכבדות שיתואר בהם הא-ל יתעלה כו".

ובתשובות ר' אברהם בן הרמב"ם³ הביא מה ששאלו אותו, "הרי [מצווה זן] היא כוללת את המצות כמו שמתבאר מן הכתובים החוזרים בענין זה ככתוב (ואתחנן ה, ל) בכל הדרך אשר צוה ה' אלקיכם אתכם תלכו, וכמו כן כי תשמור את כל המצוה הזאת [לעשותה] אשר אנכי מצוך היום וכו' ללכת בדרכיו כל הימים (שופטים יט, ט), וכמו כן ועתה ישראל מה ה"א שואל מעמך (עקב י, יב), וכבר אמר רבינו ז"ל [בשרשיו בריש ספר המצוות] בעיקר [שורש] הרביעי שאינו ראוי למנות את הציוויים הכוללים המצות".

[ויש להוסיף ביאור בזה שכל המצות כולן נקראות "דרכיו" של הקב"ה, שאין זה רק מפני שה' ציווה אותנו ללכת בהן, אלא שהן הן הדרכים שהוא יתברך בעצמו הולך בהם, כמרז"ל (שמו"ר פ"ל, ט) עה"פ מגיד דבריו ליעקב גו' (תהילים קמו, יט), שהקב"ה מקיים כביכול כל המצות, "מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור" (וכדאיתא בגמ' ש"הקב"ה מניח תפילין" (ברכות ו, א), "הקב"ה מתפלל" (שם ז, רע"א) ועוד), ולכן, הרי המצות כולם הם "דרכיו" של מקום. וכן מפורש בזהר (ח"א קעה, ב⁴) עה"פ "כי ישרים דרכי ה'" (הושע בסופו), שכל התורה היא "אורחוי דקוב"ה".]

והשיב ע"ז הר"א בן הרמב"ם, כי "עיקר גדול בדת . . שאין אנו סומכים על מה שמורה עליו פשוטו של הכתוב [בלבד, כשיטת "הקראים"] אלא על מה שמורים עליו הכתוב והקבלה ביחד . . וגם לו יורה פשט הכתוב הזה בהחלט שהכוונה בו לקיום כל המצות, אעפ"כ חייבים אנו להאמין שהוא מצוה פרטית מפני שהקבלה מפרשת בנוגע אליו מה הוא נקרא חנון וכו' . . אין זאת מצוה כוללת לפי מה שבארה הקבלה". ולאח"ז בהמשך התשובה שם מבאר ההכרח ע"ז גם מלשון הכתוב, ש"אחרי שאמר כי תשמור את מצות ה"א, אשר הוא כולל כל המצות, הוסיף עליו ואמר והלכת בדרכיו, שבנוגע אל זה הי' אפשר להעלות על הדעת שאינו מוכרח כהכרח המצות, מאחר שהמצות הן מעשיות, והלכת בדרכיו אלו דברים התלויים במדות כפי שפרשה הקבלה מה הוא נקרא חנון . . וכללו של דבר הוא שמהוספתו והלכת בדרכיו על התנאות במצות בכלל יתבאר שהכוונה היא לדבר זולתי המצות המפורשות בתחילה"⁵.

ברמב"ם הוצאת שולזינגער (ני. תש"ז) כרך
ההשלמה סי' ג.

4 ח"א קעה, ב. וראה בארוכה ביאורי הזהר שם
(וישלח יט, ב ואילך).

5 נוסף על ההכרח שכתב שם לפני, ש"ל הי'
המקרא . . והלכת בדרכיו מצוה כוללת הי' אומר כי

1 [אבל מ"ש שם לפני (י, יב) "ללכת בכל
דרכיו", קאי על כל המצוות, והוא ציווי כולל,
כדלקמן הערה 5].

2 כ"ה בסהמ"צ הוצאת העליר וקאפח. ולפנינו
ליתא.

3 פריימן (ירושלים, תרצ"צ) סי' סג. הועתק

לקראת שבת

והיינו, ש"והלכת בדרכיו" אינו ציווי כולל, כי לפי "הקבלה" אין הכתוב מדבר בקיום כל המצות כולן, אלא איירי רק ב"דברים התלויים במדות", כמו חנוך, רחום וכיו"ב.

ב.

קושיא בכוונת ר"א בן הרמב"ם, דלכאורה גם הדברים התלויים במידות
כבר נכללו בחיוב אחר

והנה, לכאורה יש לעיין טובא בביאור דבריו, דהא באם נאמר ש"דרכיו" בכתוב זה קאי רק על "דברים התלויים במדות", א"כ אין חידוש במצוה זו, דהלא ההנהגה של רחום וחנוך וכיו"ב גם היא כבר מחוייבת ונכללת בהמצוה (קדושים יט, יח) ד"ואהבת לרעך כמוך"⁷, וכמ"ש הרמב"ם (סהמ"צ שורש ט'⁸) "שצונו בחמלה והרחמנות והצדקה והחסד והוא אמרו ואהבת לרעך כמוך". ובלשון הרמב"ם בשרש ד' (הנ"ל) "לא צוה לעשות דבר זולת מה שידענו".

וכן כתב הרמב"ם (סהמ"צ שורש ב'⁹) לענין "ביקור חולים ונחום אבלים וקבורת מתים [שפעולות אלו הן "מדותיו של הקב"ה", כמפורש בדברי הגמרא דלעיל]. . אלו הפעולות כולם ודומים להם נכנסות תחת מצוה אחת. . והוא אמרו יתברך ואהבת לרעך כמוך".

[ואף שהרמב"ם לא מנה פרטים אלה בספר המצות כאן¹⁰, הרי כתב בפירושו "וכבר נכלל

לא—ל בכל אותן הכינויין אך אפים ורב חסד צדיק וישר תמים גבור חזק וכיו"ב". ולכאורה כמה ממדות אלו אינן שייכות למצות "ואהבת לרעך כמוך"**. אבל — הציווי "הי קדוש" הוא ציווי כולל (כמפורש בסהמ"צ שם שורש ד'), וגם שאר המדות כבר "ידענו" לכאורה ממצות אחרות ואין צורך בהציווי "והלכת בדרכיו".

ולהעיר מספר החינוך (מצוה תריא), שמפרש "והלכת בדרכיו" — "שנצטוינו לעשות כל מעשינו בדרך הישר והטוב. . ולהטות כל דברינו אשר בינינו ובין זולתנו על דרך החסד והרחמים כו" (אלא שאח"כ ב"דיני" המצוה מפרט ג"כ דברים שבין אדם למקום. ע"ש). והרמב"ם בסהמ"צ מביא רק חנוך רחום וחסיד, וכן בגמ' סוטה (שהובא לעיל בפנים) הובאו רק הנהגות של גמ"ח. ואכ"מ.

קרובן אהרן ועוד שם, שהכוונה ש"תחקה. . תהי' דומה למלך". וראה מו"נ ח"א ספני"ד "כמו שביארו בפירוש קדושים תהי'".

(** ובמו"נ שם משמע, שהציווי "להדמות לו יתעלה כפי היכולת" כולל כל הי"ג מדות, וגם מדת "פוקד עון גוי" השייכת לעונש.

תשמור. . ללכת בכל דרכיו כמו שאמר בפרשת ועתה ישראל מה ה"א שואל מעמך".

וע"פ דבריו מובן הטעם שהרמב"ם (וכן שאר מוני המצות) נקט לעיקר המצוה את הכתוב (דפרשתנו) "והלכת בדרכיו", ולא הכתוב ד"ללכת בכל דרכיו" (שעליו בא פירוש הספרי) — כי ל' "והלכת" מורה (יותר) על ל' ציווי [אלא שעדיין צע"ק מדוע לא נקט (לעיקר) הכתוב ד"אחרי ה"א תלכו" (שהובא בסוטה שם). וי"ל כי שם יש לפרש כפי הרמב"ן עה"ת שם. ואכ"מ].

6) אף ש"ללכת בכל דרכיו" שבפ' ועתה ישראל הוא ציווי כולל (כנ"ל הערה הקודמת), וכן הכתוב "בכל הדרך אשר צוה גוי" (שהובא בהשאלה), כמ"ש בהתשובה שם.

7) בהל' דעות (פ"א ה"ו. הובא לקמן בפנים) מביא הרמב"ם (ב"פירוש מצוה זו") גם "מה הוא נקרא קדוש אף אתה הי' קדוש", ועל דרך זו קראו הנביאים

(* והוא מויק"ר ר"פ קדושים (פכ"ד, ד. וראה תנחומא שם ב (וח"ב שם ב. ד.) "כשם שאני קדוש כך תהיו קדושים". ובתו"כ ר"פ קדושים "מחקה למלך" (ראה

לקראת שבת

יג

זה הענין בלשון אחר ואמר אחרי ה' [אלקיכם] תלכו ובא בפירוש [היינו מחז"ל הנ"ל דסוטה] שרצה לומר ההדמות בפעולותיו הטובות והמדות הנכבדות כו', הרי שהרמב"ם ס"ל שפרטים אלה הם בכלל הציווי ד"והלכת בדרכיו"¹¹].

ג.

יכריח דא"א לבאר שנתחדש בזה חיוב על הרגש הלב

והנראה בכיבור כוונת הר"א בן הרמב"ם במ"ש "שהמצות הן מעשיות, והלכת בדרכיו אלו דברים התלויים במדות", דר"ל שהציווי ד"והלכת בדרכיו" הוא (לא על הנהגה במעשה בפועל באופן של רחמים וכו', אלא) על הרגש שבלב, וזהו החידוש שבציווי זה מה שלא ידענו ממקום אחר.

איברא דעדיין צע"ג בזה מכמה פנים:

(א) מפשטות לשון הרמב"ם, הן בספר המצות (מ"ע רו, וכן במנין המצוות שבריש ס' היד) והן בספר היד (הל' דעות פ"ו ה"ג), משמע שהחיוב ד"ואהבת לרעך כמוך" כבר כולל לא רק ההנהגה באופן של ריעות כלפי חבריו¹², אלא גם פשוטו כמשמעו ד"ואהבת", היינו רגש האהבה שבלב¹³, ופשוט שכאשר האדם מרגיש אהבה בליבו, ה"ז מעורר בדרך ממילא גם רגש של רחמים¹⁴ וכו' כלפי חבריו.

(ב) הלשון "והלכת בדרכיו" מורה על ענין של עשי', הנהגה בפועל, ולא (רק) רגש שבלב, וכפשטות לשון חז"ל הנ"ל "אף אתה הלבש ערומים כו' בקר חולים כו'", וגם בסיום דברי הרמב"ם בסה"מ צ"כאן כ' "נכפל זה הענין . . ההדמות בפעולותיו הטובות כו'".

[וכמשנ"ת במק"א (שיחת מוצש"ק י' שבת תשל"ד), שי"ל שזהו ההפרש בין שני מרז"ל שמצינו בענין זה – (א) הלשון הנ"ל בסוטה, "הלך אחר מדותיו של הקב"ה" (בהתאם ללשון הכתוב "אחרי ה"א תלכו", "והלכת בדרכיו", "ללכת בכל דרכיו"), (ב) מה שאמרו (פרש"י פ' ראה יג, ה"ה)¹⁵]

8 וראה שם מ"ל"ת שב.

9 וראה גם הל' אבל רפ"ד.

10 משא"כ בסמ"ג מ"ע ז, שמביא רק הא דסוטה (ולא דרשת הספרי). וראה הערה הבאה.

11 וראה השגות הרמב"ן לסה"מ צ" שורש א' (ד"ה והתשובה ג') "הוא [הרמב"ם] תפס הלשון השנוי בספרי ובעל ההלכות תפס לו הלשון השנוי בגמרא".

12 כמשמע בסמ"ג מ"ע ט: מצות ואהבת לרעך כמוך כללו של דבר דעלך סני לחברך לא תעבד.

13 כלשון הרמב"ם "לאהוב". וראה שם מ"ל"ת

שב.

14 כמפורש בסה"מ צ" שם "אהבתו וחמלתו". וכן

ל' הרמב"ם בשורש ט' (שהובא לעיל בפנים).

15 וראה גם רש"י שבת קלג, ב ד"ה הוי דומה "לידבק בדרכיו". מאירי בחבור התשובה (מ"א ספ"א) "וכבר אמרו ז"ל הדבק בדרכיו". ובפני משה לירושלמי פאה (פ"א ה"א ד"ה אדמה לו) "כדרשינן מולדבקה בו" (עקב יא, כב). וראה גם או"ת להה"מ עה"פ עקב שם "אמרו רבותינו ז"ל וכי אפשר לדבק כו' אלא הדבק במדותיו מה הוא כו'". וכ"ה בתניא אגה"ק סט"ו (קכג, ריש ע"ב). וראה ספרי עה"פ "למוד הגדה שמתוך כך כו' ומדבק בדרכיו".

לקראת שבת

"הדבק בדרכיו" (כלשון הכתוב "ובו תדבקון" (פ' ראה שם), "ולדבקה בו" (עקב שם)) – שהליכה בדרכיו ומדותיו היינו חיוב דקום ועשה בעשי' בפועל ע"פ מדותיו של הקב"ה, והדביקות במדותיו היא הרגש שבלב (כפשטות המשמעות ד"דביקות", שהוא ענין הרגש¹⁶).

וכן מוכח מדברי הרמב"ם במורה נבוכים (ח"א פנ"ד¹⁷), שמביא ד"תכלית מעלת האדם להדמות לו יתעלה כפי היכולת [שזהו הציווי ד"והלכת בדרכיו", כלשונו בספר המצות כאן] כלומר שנדמה מעשינו למעשיו. . אמרו מה הוא רחום אף אתה הי' רחום", דחזינן שדייק הרמב"ם בלשונו בזה שכ' "שנדמה מעשינו למעשיו". וכמו שביאר שם בארוכה, שדרכיו של הקב"ה שהן מדותיו "הם תוארי מעשיו", ש"עושה פעולות הדומות לפעולות הנעשות על ידינו כתוצאה ממדות כלומר מתכונות נפשיות, לא שהוא יתעלה בעל תכונות נפשיות". ומבאר דזהו תכלית השלימות בהנהגת האדם, ש"ייעשו על ידו פעולות אלו במדה ובמי שראוי לכך, לא מתוך סתם התפעלות. . כל התפעלות רעה¹⁸, עיי"ש בארוכה.

ד.

יחדש בדיוק ל' הרמב"ם דהחיוב הוא שיתכוון להדמות לה'

ועל כן נראה לבאר באו"א קצת גדר החיוב, שהחידוש בציווי דוהלכת בדרכיו "זולת מה שידענו" – מבואר בדברי הרמב"ם עצמו במה שמדייק במתק לשונו שכתב "צונו להדמות בו יתעלה כפי היכולת", פירוש, ד"והלכת בדרכיו" אינו ציווי הבא לחייב על האדם איזה מעשה או מידה שינהג ברחמים וחנינה וכיו"ב¹⁹, כ"א הוא ציווי על ענין ההתדמות גופא, "להתדמות בו יתעלה כפי היכולת"²⁰, ר"ל שהתנהגותו ברחמים וחנינה המחוייבת כבר מכמה חיובים, הנה מחויב הוא לעשותם מתוך כוונה ומטרה על מנת שעיי"ז יתדמה אל הבורא (ובדרך ממילא בא מזה גם החיוב באופן ההנהגה בפועל).

ונמצא, שמצוה זו היא מחובת הלבבות, שכוונת האדם בהנהגתו ברחמים וחנינה וכו' צ"ל (לא רק משום שהשכל מחייב להתנהג באלו הדרכים משום שהן הנהגות טובות וישרות, אלא) כדי "להדמות בו יתעלה", דרך מכיון שדרכים אלו הם דרכיו של הקב"ה, לכן ה"ה מתדמה לו, וכדיוק לשון רז"ל "מה הוא כו' אף אתה כו'", שכל כוונת האדם בהליכה זו היא כדי להדמות לבורא.

כעוס ולא רגוז ולא שונא לו" [משא"כ בפעולות הרחמנות כו', שודאי צריך להיות גם רגש הרחמים שבלב, אלא שצ"ל באופן שלא יהי' בסתירה להנהגה "כפי הראוי", ויביא את התועלת הרצויה].

(19) כמשמע מלי' החינוך (נעתק לעיל הערה 7).
(20) כלשון חז"ל (שבת קלג, ב). וכן ירושלמי פאה שם. מס' סופרים פ"ג הי"ג. מכילתא בשלח טו, ב) "הוי דומה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה כו'".

(16) כמו "ותדבק נפשו בדינה" (וישלח לד, ג).
וראה בארוכה לקו"ש חי"ד ע' 55 ואילך.

(17) מובא ע"פ תרגום קאפח.

(18) ובפרט במדת העונש (ראה לעיל הערה 7 בשוה"ג הב'), אשר [נוסף לזה שפעולות הרחמנות והסליחה כו' צ"ל "הרבה יותר מפעולות העונשין" – מו"נ שם – הרי מדת העונש, ודאי שאסור להיות בזה שום רגש של כעס, כמ"ש במו"נ שם "והוא בלתי

לקראת שבת

טו

ואין בזה סתירה למשנת"ל ד"והלכת בדרכיו" א"א שפירושו ציווי על הרגש שבלב, אלא על ההליכה (ועשי') בפועל בדרכיו, דמ"מ אין בהמבואר כאן שלילת הפירוש דקאי על ההליכה בפועל (ואדרבא, כנ"ל), כ"א שההדגשה בציווי זה גופא (שהוא על העשי') היא בכוונת ותוכן מעשה ההליכה בדרכיו של הקב"ה, שאינה אלא "להדמות בו יתעלה", דברים שבלב וכוונת האדם, שהליכתו בדרכים אלו היא רק משום שהם "דרכיו" של הקב"ה].

ועפ"ז מתורץ בפשטות הטעם ש"והלכת בדרכיו" אינו ציווי כולל – דהא נתחדש כאן החיוב בכוונת ההליכה בדרכים אלו, "להדמות בו יתעלה"²¹.

ה.

יקדים מדברי הרמב"ם בהל' דעות כמה פרטים בגדר חיוב "והלכת בדרכיו"

וע"פ ביאור זה בגדר החידוש דחיוב זה, יש ללמוד נפקותא לדינא, באופן העשי' בפועל המחוייב מצד מצוה זו, ובהקדם דברי הרמב"ם בספר היד, בפירוש המצוה ד"והלכת בדרכיו".

הנה, בריש הל' דעות מאריך הרמב"ם, וכ' שם (פ"א ה"ד) ש"הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות שיש לו לאדם והיא הדעה שהיא רחוקה משתי הקצוות", ומביא דוגמאות לזה, ומהן – ש"לא יכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו כו' לא יתאוה אלא לדברים שהגוף צריך להן וכו'". ואחרי אריכות הביאור אודות "מדה בינונית" שבכל הדיעות, ממשיך (שם סוף ה"ה²²): "ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינוניים והם הדרכים הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו". ובהלכה שלאח"ז (ה"ו) הוסיף עוד: "כך למדו בפירוש מצוה זו, מה הוא נקרא חנון אף אתה ה' חנון, מה הוא נקרא רחום אף אתה ה' רחום, מה הוא נקרא קדוש אף אתה ה' קדוש, ועל דרך זה קראו הנביאים לא-ל בכל אותן הכנויין כו' להודיע שהן דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כחו". ובהלכה שלאח"ז (ה"ז) מבאר הרמב"ם "כיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו... על פי הדעות האמצעיות כו'", ומסיים "ולפי השמועות האלו נקרא בהן היוצר והם הדרך הבינונית שאנו חייבין ללכת בה, נקראת דרך זו דרך ה'".

ולכאורה נראין הדברים כתמוהים, מה שהרמב"ם סותר עצמו בגדר הציווי ד"והלכת בדרכיו", וכולל בציווי אחד ב' גדרים וענינים שונים שאינם שייכים זל"ז כלל: (א) "מדה בינונית שבכל דעה ודעה", (ב) "דרכים טובים וישרים" ש"חייב אדם להנהיג עצמו בהן",

שצ"ל בהכוונה דלהדמות לו.

22) ולכמה נוסחאות כאן היא התחלת ה"ו (ראה ס' המדע – ירושלים, תשכ"ד. וש"נ). וראה מגדל עוז.

21) דאין הפירוש בזה כהביאור דלעיל, שבחיוב זה נכלל רק החיובים דמידות שבלב, כ"א אדרבה שהחיוב כולל כל סוגי החיובים דהליכה בדרכיו, הן במעשה והן במידות, ובזה גופא נתחדש כאן מה

לקראת שבת

שהם "כל אותן הכנוייין" של חנון ורחום וכו' שנקרא בהן הא-ל²³.

ועכצ"ל דהיינו הך, שכאשר האדם מנהיג עצמו ב"דרכים טובים וישרים" אלו מצד הכוונה כדי "להדמות אליו כפי כחו", ה"ז גופא מחייבו "ללכת בדרכים אלו הבינוניים", כמשי"ת להלן.

ו.

יבאר אופן החיוב בפועל ע"פ החידוש דלעיל בגדר החיוב

ויובן זה ע"פ המבואר במו"נ (הנ"ל), שדרכיו ומדותיו של הקב"ה הם "תוארי מעשיו", היינו "פעולות הדומות לפעולות הנעשות על ידי בני אדם מתוך התפעלות ותכונות נפשיות", וממשיך ש"ראוי למנהיג המדינה . . להתדמות בתוארים אלה וייעשו על ידו פעולות אלו במדה ובמי שראוי לכך לא מתוך סתם התפעלות . . כי כל התפעלות רעה", ומביא דוגמא – "ויהי" פעמים למקצת בני אדם רחום וחנון, לא מתוך סתם רגישות וחמלה אלא כפי הראוי, ויהי" פעמים למקצת בני אדם נוטר ונוקם ובעל חימה כפי הראוי להם ולא מתוך כעס . . ותהי" מגמתו להפיק מה שיש באותה הפעולה מן התועלת הגדולה לבני אדם רבים". ומסיים (כנ"ל) ש"תכלית מעלת האדם להדמות לו יתעלה כפי היכולת . . שנדמה מעשינו למעשיו".

ומהמשך העניינים משמע, דמ"ש הרמב"ם שאצלו יתברך כל המדות הן פעולות שאינן מתוך התפעלות, אין כוונתו לשלול בזה ענין ההתפעלות והשינוי רק משום שזה לא יתכן בו ית' (כמ"ש שם "לא מתוך התפעלות ולא מתוך שינוי . . הם נעשות מאתו ית' לא מתוך ענין נוסף על עצמו כלל"), אלא גם משום תוכן פעולות המדות עצמן, דכיון שפעולות אלו באו מאתו ית' לא מתוך התפעלות, לפיכך הן דרכים טובים וישרים באמת, שכל מדה ומדה היא באופן הראוי להעשות.

וזוהו המשך דברי הרמב"ם, שלאחרי שביאר תוכן ענין המדות אצלו יתברך, ממשיך, שכן ראוי לאדם להתנהג, ש"תכלית מעלת האדם להדמות לו יתעלה כפי היכולת . . שנדמה מעשינו למעשיו, מה הוא חנון אף אתה הי' חנון כו'", דכאשר האדם מתדמה לבוראו, והנהגתו במדות היא כהנהגת הקב"ה כביכול ע"פ מדותיו יתעלה, אזי תהיינה מדותיו של האדם "כפי הראוי", ותושג התועלת השלימה הדרושה ממדה ההיא.

ועפ"ז יובן הקשר בין שני הענינים בספר היד – ה"מדה בינונית שבכל דעה ודעה", והציווי "להדמות אליו כפי כחו" על ידי שמנהיג עצמו בדרכים טובים וישרים ע"פ כל אותן הכנוייין

ללכת בדרכים אלו הבינוניים" (ורק בהמשך הסעיף כ' "ינהוג בדרך המיצוע הוא דרך הטובה והישרה"), ואכ"מ.

23 ולהעיר משו"ע אדה"ז או"י (סקנ"ו ס"ג), שמפרש "והלכת בדרכיו" – "צריך להדמות עצמו בהם [ב"כל המדות שיש באדם לבוראו ולמאוס ברע שבהם ולבחור בטוב", ולא כתב ש"מצויין אנו

לקראת שבת

יז

שנקרא בהן הא־ל, דב' ענינים אלו תלויים זב"ז ובאים מגדר אחד, דהנהגה ע"פ ה"קצוות" (שבכל דיעה ודיעה) נובעת, בדרך כלל, מהתפעלות (הלב) שאינה נותנת מקום להנהגה הפכית, ואין בה הכרעת הדעת להכריע אם במצב זה ראוי לעשות כן אם לאו – ועל כן הרי היא מביאה את האדם ל"קצוות". אבל כאשר האדם מנהיג עצמו במדות אלו רק בכוונה כדי "להדמות אליו כפי כחו", אזי במילא התנהגותו במידות אלו אינה (רק) מתוך התפעלות הלב, אלא מתוך כונה והתאמה להאמת והתועלת הראוי' ורצוי' שבמדות אלו (כפי שהן אצלו יתברך), ואז הרי הוא אוחז במידה הבינונית שבכל דיעה ודיעה, וכלשון הרמב"ם במו"נ "כפי הראוי". ומצד זה, פעמים הנהגה היא באופן של רחמים ופעמים במקצת בני אדם כו'.

דרכי החסידות

אגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ
מליובאוויטש בענייני עבודת השי"ת

כיצד מתקנים את לבושי הנפש?

כאשר מכיר האדם את עצמו, הוא יכול לעשות חשבון נפש אמיתי במה הוא טוב ובמה הוא רע, מה צריך לעקור ולשרש ומה דורש רק תיקון

(בחלקו הראשון של המכתב (נדפס בגליון שעבר) הוסבר כי ראשית עבודת התשובה, הוא תיקון המצב בהווה. והוא ע"י תיקון לבושי הנפש (מחשבה, דיבור ומעשה) שהם הכלים המבצעים בפועל של השכל והמידות)

"דיבור ומעשה" – התיקון האמיתי ודרך קבלת עול

בתיקון וסידור ההווה, הנה תיקון המעשה והדבור הוא בנקל יותר מתיקון המחשבה. כי בשני הלבושים דמעשה ודיבור הנה אם אין לו במה להחליפם, במעשה טוב או בדיבור טוב, יכול הוא על כל פנים לעצור בעד המעשה והדיבור הרעים בדרך ואופן קבלת-עול, בכוח ובתוקף.

התיקון האמיתי והנרצה בלבושי הדיבור והמעשה, הוא שישקוד במעשה הטוב ויתמיד בדיבור הנאָה, אבל כאשר עדיין לא הגיע למעלה זו דשקידה במעשים טובים והתמדה בדיבור הנאה דתפילה ותורה, הוא יכול עכ"פ לעצור בעד המעשה והדיבור הרע בכוח בזרוע, שלא לעשות מה שהוא רוצה לעשות ושלא לדבר מה שהוא רוצה לדבר.

לקראת שבת

יט

"מחשבה" – הקושי ואופן התיקון

לא כן לבוש המחשבה, שפעולתו היא תמידית ואי אפשר לעצור בעד המחשבה ולהשתיקה. והאחת מה שאפשר לעשות בזה הוא חילוף ענייני המחשבות, כי האדם יכול להחליף נושא המחשבה ותוכנה.

ולזאת, הנה בהכרח שיהי' מן המוכן איזה דברי תורה חקוקים בכוח הזיכרון, בכדי שבכל עת יוכל להחליף נושא ותוכן המחשבות לא טובות, בטובות.

האדם צריך להכיר את עצמו היטב

התשובה דחודש אלול, היא בלבושי הנפש דמחשבה, דבור ומעשה.

ידוע אשר אחד מדרכי העבודה הוא, שכשם שצריכים לדעת חסרונות עצמו ככה צריכים לדעת מעלות עצמו. והוא, להכיר את עצמו. קענען און גוט וויסן זיך אליין (להכיר ולדעת היטב את 'עצמו'), הן את הכוחות והחושים, הן את טבעו העצמי והן את המעלות והחסרונות של עצמו.

ואחרי ההכרה שהאדם מכיר ויודע את עצמו בפרטי כוחותיו, חושיו, מידותיו ורגילותו, אזי הוא יכול לעשות חשבון הנפש אמיתי, מה הוא טוב בכוחותיו מידותיו ורגילותו ומה הוא רע בכוחותיו מידותיו ורגילותו. איזה מהם צריכים להעביר לגמרי, לעקרם ולשרש אחריהם ואיזה מהם דורשים רק תיקון, ומהו אופן תיקונם.

זמן חודש אלול הוא קבוע לתשובה בשלשת לבושי הנפש, מחשבה דבור ומעשה.

'לבוש המיוחד', 'לבוש הנפרד' ו'לבוש הנבדל'

המחשבה, דיבור ומעשה הם משרתי השכל והמידות. כי פועל הבנת השכל וכן מילוי רצון הלב הוא על ידם. מבלעדיהם אי אפשר שיהי' גילוי השכל ופעולתו או גילוי המידות ופעולתן.

שלשה אלה, עם היותם מהותים רוחניים (לא דבר גשמי), הם כטבעות הקבועות בשלשלת, הטבעת הראשונה היא המחשבה, שני' לה הדבור והמעשה הוא טבעת האחרונה. אך עם היותם כטבעות קבועות בשלשלת בזו אחר זו, עם זה הם דרגות חלוקות בעצם מהותם.

לבוש המחשבה מתאחד עם הנפש כהתאחדות הגוף עם הנפש. הנפש מתפשטת בלבוש המחשבה כהתפשטותה בהגוף, לכן הנה המחשבה היא תמידית בלי הפסק יום ולילה ובלי הבדל ער וישן.

הדיבור, עם היותו גם הוא לבוש אל הנפש אבל הוא לבוש הנפרד. לכן הנה בלבוש זה ישנן הפסקות ולא כל העיתים שוות, עת לדבר ועת לחשות מלדבר.

המעשה הנהו גם לבוש הנפש, אבל הוא לבוש הנבדל מהנפש, ולכן הוא בא גם בדבר שאינו מערך האדם ומהותו.

החיפוש והבדיקה בלבושי הנפש ובמצבם, הוא עבודה כבדה מאוד וסבוכה בכמה עניינים, הדורשים עבודה מרובה, לפותרם ולסדרם באופן הראוי – הזמן דחודש אלול מסוגל לעבודה זו.

המשך הביאור בעבודת התשובה של ימי הסליחות, ר"ה, עשי"ת, ויוה"כ יובא בגליון הבא